

לישועתך קויתי

על שולחנו של הגאון המקובל
איש האלקים הרב שמשון חיים בן הרב נחמן מיכאל נחמני ז"ע
מחבר הספרים הקדושים זרע שמשון ותולדות שמשון

פרשת שמות תשפ"ג | גליון מס' 378

לכולם שמלכותו של יוסף, אשר היה 'עבד לשר הטבחים' (בראשית מא יב), היתה מנוגדת לנימוסי המדינה ובטילה היא מעיקרה. וממילא, אין המצרים נחשבים כעבדיו ומשכך, יכולים הם לשלוט על ישראל, עד שיהיו נטמעים ביניהם לעולם.

אלא שאף לו יהא כדבריו, הלא בבוא יעקב ובניו מצרימה, התברר למפרע כי לא היה יוסף עבד כלל וכלל, רק גונב מארץ העברים. ומה יועיל בכך, שיחדש את הגזירה, שאין עבד מולך במצרים. לכן אמרו חכמים, שעשה עצמו כאילו לא ידע את יוסף. דהיינו, כאילו ואינו יודע, שהאמת היא כי יוסף הוא בנו של יעקב ואינו עבד.

אך עדיין לא יובן, מה יועיל פרעה בטענתו זו, אחר שכל בני עמו יודעים היטב, כי יוסף הוא בנו של יעקב.

ויש לומר כי פרעה טען בפניהם, על פי מה שנפסק ב'שולחן ערוך', (חושן משפט, סימן רעט סעיף ד), כי על אף שקיימא לן (בבא בתרא קלד), 'האומר בני זה נאמן', מכל מקום אם אמר כך בשעה שעבר על בית המכס, ולאחר מכן יחזור ויטען 'עבדי הוא', נאמן הוא בדבריו האחרונים. משום שאנו תולים שלא אמר בתחילה בני הוא, אלא כדי להבריחו מן המכס. והוא הדין, טען פרעה, שמה שקרא יעקב ליוסף - 'בני', אינו מוכיח שהוא אכן בנו. כי שמא רצה, שיוסף שהיה שליט במצרים, יכלכלהו בשנות הרעב. ורק לכן, החשיבו כאילו הוא בנו. אך אליבא דאמת, יוסף אינו אלא עבד.

(זרע שמשון פרשת שמות, מאמר ד)

ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף. (שמות ח א)

ויקם מלך חדש - רב ושמואל. חד אמר, חדש ממש. וחד אמר, שנתחדשו גזירותיו. אשר לא ידע - עשה עצמו כאילו לא ידע.

(רש"י, מגמלא כוטה יא.)

שומה עלינו להבין, את משמעות הלשון, שנתחדשו גזירותיו. אם רצונו לומר, שגזר גזירות חדשות, היה לו לומר כן להדיא. מדוע אחז בלשון 'נתחדשו', שמשמע כאילו היו גזירות ישנות, אשר נשכחו והוא חידשן.

עוד יש לדקדק, אם אכן הכיר המלך את יוסף, מה הועיל לו, מה שעשה עצמו כאילו לא הכירו. הלא יוסף היה ידוע ומפורסם לכל. ועוד, שיותר נכון היה לומר, אשר לא זכר את יוסף. אך מה עניינה של 'ידיעה' לכאן.

אלא יבוארו הדברים, על פי מה שכתב בספר 'עשרה מאמרות' (מאמר א כ ח), כי היתה זו השגחה מיוחדת, מאתו יתברך שמו, שיוסף ישלוט על מצרים, טרם שישלטו המה על בני ישראל. כי לולא כן, היו שוקעים בטומאת מצרים, עד שלא היו יכולים לצאת משם לעולם. אולם, אחר ששלט יוסף על המצריים, הריהם נחשבים כעבדיו. או אז, אף שהשתעבדו בבני ישראל ולקחום לעבדים, הלא 'מה שקנה עבד קנה ורבו'. וממילא, נעשו כל בני ישראל, עבדים ליוסף ולא למצרים.

והנה פרעה, ידע אף הוא מסוד זה. אלא שהוא בא לחדש גזירה ישנה, שהיתה כתובה בעבר בנימוסי מצרים, כי אין עבד מולך, (ראה בראשית רבה פט ט). זאת, כדי להראות

ואמרת אל פרעה כה אמר ה' בני בכורי
ישראל. (שמות 7 כג)

אמר הקדוש ברוך הוא לפרעה, אי אתה
יודע, כמה חיבתני את הבכורות? שכתבתי
בתורתִי (דברים טו יט), לא תעבוד בבכור שורך.
וכל העובד בהם, דין הוא שילקה. (שמות רבה
טו כז)

קשה, למה הביא ה' ראייה, על קדושת הבכורות,
מן הציווי 'לא תעבוד בבכור שורך'. מדוע לא
הוכיח את קדושתם המיוחדת, ממה שמסר יעקב
נפשו לקנות את הבכורה, כדי לזכות בעבודת
הקדשים.

ויש לומר, כי הנה פרעה ראה באיצטגננות,
שעתידים בני ישראל לעשות את העגל במדבר.
וכמו שאמר להם (להלן י י), 'ראו כי רעה נגד
פניכם'. ומעשה העגל ואילך, הלא בטלה
העבודה מן הבכורות. בשל כך, אם היה ה' מזכיר
את עניין העבודה בבכורות, לא היתה בכך סיבה
מספקת, כדי למנוע את פרעה מלהשתעבד בהם.
אחר וקדושה זו עתידה להתבטל.

אלא הזכיר ה', את איסור העבודה בבכורות
בהמה, ללמד את פרעה, כי עניין חיבוב
הבכורות, אינו תלוי בעבודת המקדש. אלא סוד
פרטי יש בו. על אחת כמה וכמה, שחביבותם
של ישראל, אשר נקראים בכורים, סוד גדול יש
בדבר, ואף אם אינם ראויים לעבודת הקדשים.
(זרע שמשון פרשת במדבר, מאמר ה)

ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע
את יוסף. ויאמר אל עמו... הבה נתחכמה
לו... וישימו עליו שרי מיסים למען ענותו
בסבלותם. (שמות טו ח - יא)

יש לבאר את הפסוקים כמין חומר, על פי
דרשת חכמים (ברכות נה.), 'מפני מה מת יוסף
קודם אחיו, לפי שנהג עצמו ברבנות'. פירוש,
שהתקצרו ימי חייו של יוסף, מחמת הנאותיו
מן הרבנות, שלקה לעצמו יותר מן הראוי. לאור
זאת הדעת נותנת, כי כשם שריבוי הנאה ממעט
את ימי הטובה, על אחת כמה וכמה, שריבוי
הסבל, ימעט את ימי הצער והעינוי.

והנה פרעה יעץ לעמו, להכביד את עולם על בני
ישראל, כדי שלא יעלו מן הארץ. אך לא ידע, כי
אדרבה. ככל שיכבידו עליהם את עול השעבוד,
כך יפחיתו מהם את ימי גלות וימהרו את צאתם
ממצרים. ואכן כך היה, שקושי השעבוד קיצר
את ימי הגלות, מארבע מאות ושלושים שנים,
למאתיים ועשר שנים בלבד. וכמו שכתבו
המפרשים.

זהו מה שאמר הכתוב, 'אשר לא ידע את יוסף',
שלא ידע את סיבת מיתתו של יוסף לפני אחיו,
מחמת ריבוי הנאת הרבנות. וכיון שלא ידע סוד
הדבר, לכן טעה וקרא לעמו, שישתעבדו בבני
ישראל ויכבידו עולם עליהם, יותר ויותר.

(זרע שמשון פרשת שמות, סוף מאמר ד)

לשון חכמים

יָתְרוֹ הָיָה מִכִּיר בּוֹ (-במשה) שֶׁהוּא מִזְרָעוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, אָבֶל לֹא הָיָה בְּטוּחַ בְּדַעְתּוֹ בְּדָבָר הַזֶּה,
שֶׁאִפְשָׁר שִׁיְהִי אָדָם אַחֵר וְשִׁיְהִי אִישׁ מִצְרַיִם, וְאִפְלוּ הָכִי לֹא נִמְנַע מִלְקָרוֹת אוֹתוֹ וְלַעֲשׂוֹת עִמּוֹ
טוֹבָה וְחֶסֶד, וְהִכִּי דָּיֵק קָרָא שֶׁהָיָה לוֹ לִזְמַר וְיֹאמַר אֶל בְּנֵיתוֹ וְאִיּוֹ קָרְאָן לוֹ וְיֹאכַל לָחֶם וְתוֹ
לֹא, וְלִמָּה אָמַר 'לָמָּה זֶה עֲזַבְתָּן אֶת הָאִישׁ'. אֲלָא וְדָאִי כִּךָ מִשְׁמַעוּ שֶׁלְפִי הַסֵּפֶק שֶׁהָיָה לוֹ שִׁיְהִי
מִזְרָעוֹ שֶׁל יַעֲקֹב הוֹכִיחֵן 'לָמָּה זֶה עֲזַבְתָּן אֶת הָאִישׁ', דִּהְיִינוּ הָאִישׁ הַיְדוּעִי, וְגַם לְצַד אַחֵר שֶׁמָּא לֹא
יְהִי מִזְרָעוֹ שֶׁל יַעֲקֹב מְקוֹם 'קָרְאָן לוֹ' וְכוּ', וְזֶהוּ מֵה שֶׁפָּרַשׁ וְסָבּוּר שֶׁהוּא מִצְרַיִם, כְּלוּמַר אִף
לְפִי הַצַּד שֶׁל סֵפֶק שֶׁהָיָה לוֹ בְּדַעְתּוֹ שִׁיְהִי מִצְרַיִם, עִם כָּל זֶה קָרָא אוֹתוֹ כְּמוֹ שְׁעוֹשִׂים כָּל נוֹתְנֵי
הַצְדָּקָה, וְרָאָה מָה הָיָה סוּפוֹ וְכוּ' (מתוך קהלת לג).